

HAYDOVCHILIK MADANIYATINING HARAKAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI O'RNI

¹Suyarov Nurali Jovli o'g'li

nuralisuyarov19@gmail.com

Toshkent Davlat Transport Universiteti

Annotatsiya:

Maqolada turli xulq-atvorli transport vositalari haydovchilarini yilning turli fasillarida va turli yo'l sharoitlarida transport vositalarini boshqarishda haydovchilarni tayyorlash jarayonida tegishli nazariy bilimlarni berish jarayonidagi samarali usullar taklif etilgan. Haydovchilarning transport vositasini murakkab sharoitlarda boshqarishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf xatarlarda haydovchilarga xavfsiz boshqarish usullari ko'rib chiqildi. Yo'l transport hodisalarini oldini olish shu bilan birga haydovchilarni mehnatini muhofaza qilgan holda avtomobil yo'llarida o'tkazuvchanlikni va xavfsizlikni oshirish chora tadbirlari ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: Avtomobil yo'llari, harakat xavfsizligi, haydovchining mehnati, to'xtash, to'xtab turish, turli yo'l, chorrahaning, harakatlanish tasmasi, qatnov qismi, yo'llarni o'tkazuvchanligi, zararli moddalar, transport oqimlari, transport infratuzilmasi, avtomobil yo'llarini rekonstruksiya qilish, davlat yo'l siyosati, yo'l transporti.

KIRISH

Yo'llarda yuqori darajadagi xavfli manba hisoblangan transport vositasini boshqarish jarayonida haydovchi transport vositasi haydovchilari, yo'lovchilar, piyodalar, Davlat yo'l harakat xavfsizligi xizmati xodimlari bilan ma'lum darajada munosabatda bo'ladilar.

Yo'l-transport hodisalarida jarohatlanganlarga malakaliy birinchi tibbiy yordam ko'rsatish, ularning hayotini saqlab qolishi qanchalik muhim ekanligini unutmaslik kerak. Ba'zan, hodisa joyidan qochish yoki hodisa joyida to'xtamasdan o'tib ketish

hollarining uchrab turishi inson tabiatiga, odob–axloqiga to‘g‘ri kelmaydigan holatdir.

Xavfsizlikning muhim omillaridan biri bo‘lgan haydovchining madaniyati uning odob–axloqi, oilada va jamoat joylarida o‘zini tuta bilishi, yaxshi xulqi, boshqa harakat qatnashchilariga hurmat bilan qarashi, ular biron–bir noto‘g‘ri xatti–harakat qilganlarida bosiqlik qilishi, ichki ishlar va boshqa taftish–tekshirish xodimlari, yo‘lovchi va buyurtmachilar bilan o‘zaro munosabatlarida xushfe‘l va xushahloq bo‘lishida tushuniladi.

Haydovchi boshqa yo‘l harakati ishtirokchilari va piyodalar qoidabuzarlikka yo‘l qo‘yganlarida, qo‘pol xatti–harakat qilganlarida asabiylashmasdan, juda vazminlik bilan ish tutishga o‘zini o‘rgatishi lozim. Trotuar yoki yo‘l yoqasidagi piyodalarga loy, suv sachratish, tovushli ishora berib, asabiga tegish madaniyatsizlik hisoblanadi. Hamma foydalanadigan, to‘xtab turish maydonlarida ta‘mirlash ishlarini bajarganda shu joyni iflos qilmaslik, yoqilg‘i quyish joylarida isrofgarchilikka yo‘l qo‘ymaslik, ish joyi, ya‘ni avtomobil kabinasini toza tutish, rulda toza, ozoda mavsumiy kiyimda bo‘lishga qat‘iy odatlanish haydovchining yuksak madaniyatidan dalolat beradi.

Etika (yunoncha ethok -xulq odat) - ijtimoiy ong formasi bo‘lgan, inson hayotining eng muhim tomonlaridan biri hisoblangan axloq, odob masalalarini o‘rganuvchi falsafiy fan. Harakat xavfsizligini ta‘minlashda yo‘l harakatining asosiy ishtirokchilari quyidagilar hisoblanadi:

haydovchi;

yo‘lovchi;

piyodalar yo‘l harakati qatnashchisi sifatida qatnashishadi.

Bularning ichida haydovchi hammasidan ko‘ra alohida muhim o‘rin egallaydi. Shuning uchun haydovchining psixologik, fiziologik va biologik imkoniyatlarini harakatni tashkil qilishda e‘tiborga olish lozim bo‘ladi.

Haydovchining etikasi – uning intizomliligida, javobgarlikni his etishida, jamoaga munosabati kabi axloqiy sifatlarda namoyon bo‘ladi.

Mehnatsevarlik, odamlarga mehribonlik, kamtarlik odatda yaxshi va ishonchli odamlarga xos fazilatdir. Ishga qiziqmaslik, manmanlik, qo‘pollik, atrofdagilarni

hurmat qilmaslik, tartib-intizomni xush koʻrmaslik – baxtsiz hodisaga moyil shaxsning sifatlarini namoyon qiladi. Haydovchilarning etikasi yoʻl harakati xavfsizligini taʼminlovchi muhim omillardan biridir. Baʼzan DYHXX xodimining yoʻqligidan foydalanib, ataylab belgilangan tezlikni oshirish, yoʻl belgilari va chiziqlari talabini mensimaslik, svetofor chiroqlari ishorasiga itoat qilmaslik, quvib oʻtish qoidalarini buzish kabi holatlar haydovchining etikasi yetarli darajada emasligidan dalolat beradi.

Haydovchilar tomonidan eng koʻp yoʻl qoʻyiladigan qoidabuzarliklarga quyidagilar kiradi:

1. belgilangan tezlikni oshirish,
2. yoʻl belgilari va chiziqlari talabini mensimaslik,
3. svetofor chiroqlari ishorasiga itoat qilmaslik
4. quvib oʻtish qoidasini buzishlarni aytish mumkin.

Yoʻl harakati qatnashchilarining madaniyati ularning yoʻlda harakat xavfsizligiga katta taʼsir koʻrsatadi. Koʻrilayotgan choralarga qaramay, yoʻl harakati xavfsizligini taʼminlash muammosi bugungi kunda ham dolzarb boʻlib qolmoqda. Aholining motorizatsiya darajasining oshishi yoʻllarda harakatlanish intensivligining oshishining sabablaridan biridir. Ushbu hodisa jamiyatning yoʻl harakati xavfsizligini yaxshilash masalalariga boʻlgan munosabatining etarli darajada oʻzgarishi bilan birga boʻlishi kerak.

Haydovchi madaniyati insonning aqliy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida ifodalangan umumiy madaniyatning bir qismidir. Boshqa yoʻl foydalanuvchilariga ehtiyotkorlik va hurmat bilan munosabatda boʻlgan mehribon, xushmuomala odam qiyinhuquqbuzar sifatida taqdim eting.

Boshqarish madaniyati-bu barcha yoʻl foydalanuvchilari oʻrtasida oʻzaro hurmat va oʻzaro yordam darajasini tavsiflovchi yoʻldagi munosabatlar. Bu shuni anglatadiki, avtomobilni boshqarib ketayotgan odam yoʻl harakati qoidalariga rioya qiladi, favqulodda vaziyatlar yaratmaydi, boshqa avtoullovchilar va piyodalarga noqulaylik tug'dirmasligiga ishonch hosil qiladi.

Xavf paydo bo'lishining oldini olish uchun transport vositasi haydovchisi umumiy qabul qilingan me'yorlarga rioya qilishi kerak, ya'ni nafaqat o'z manfaatlariga, balki boshqalarning manfaatlariga ham g'amxo'rlik qilish, xushmuomala bo'lish, his-tuyg'ularga Iroda bermaslik. Va bubu to'g'ridan-to'g'ri umumiy madaniyat darajasiga, insonning tarbiyasiga bog'liq. afsuski, biz ko'pchilik fuqarolar madaniyat va tarbiyaga ega emasligini tan olishga majburlamiz. Ba'zi haydovchilar transport vositasini boshqarayotganda ruxsat etilgan tezlikdan oshib ketishadi, asossiz tavakkal qilishadi, boshqa mashinalarga yo'l bermaydilar, qo'pol va tajovuzkor harakat qilishadi. Boshqa yo'l harakati qatnashchilarining manfaatlariga putur etkazadigan bunday xatti-harakatlar tajovuzkor javobni keltirib chiqaradi va yo'l-transport hodisalariga olib keladi (keyingi o'rinlarda – baxtsiz hodisa).

O'zbekiston Respublikasida haydovchilar madaniyati darajasini oshirish maqsadida chet elda olib borilayotgan tadbirlarni tahlil qilib, ushbu muammoni tartibga solish bo'yicha quyidagi choralarni qo'llash maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

1. Jamiyat tomonidan yo'l harakati xavfsizligi hal qilinishi bog'liq bo'lgan eng muhim muammo ekanligini anglash maqsadida yo'l harakati madaniyati va xavfsizligini targ'ib qilish har bir yo'l harakati qatnashchisining xavfsizligi. Buning uchun televizor va radioda yo'l harakati xavfsizligi, haydash madaniyati va mahoratining ijobiy faktlari, yaxshi maslahatlar, namunali xulq-atvor namunalarini namoyish etishga bag'ishlangan dasturlar sonini kengaytirish kerak yo'l harakati politsiyasi xodimlari va boshqalar. va tajovuzkor namunalar va modellar, yo'l harakati qoidalarini buzish va tajovuzkor xatti-harakatlarga undash, avtomobilning tezlik imkoniyatlariga haddan tashqari e'tibor reklamadan butunlay chiqarib tashlanishi kerak. Haydovchining ongiga ta'siri, shuningdek, uning e'tiborini o'zini himoya qilish va moddiy foyda motivlariga qaratish kerak, chunki agressiv haydash transport vositalariga zarar etkazishi mumkin, bu esa katta moliyaviy xarajatlarga olib keladi.

2. Yo'l harakati xavfsizligi sohasida ma'muriy huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini oluvchi omil sifatida yo'llarning favqulodda uchastkalarida, chorrahalarda va kongresslarda videokuzatuv tizimini rivojlantirish.

3. Jamoatchilik nazorati vositalarini kengaytirish; "YPX" xodimi dasturining davlat loyihasini amalga oshirish.

4. Haydovchilik maktablarida maqsadli psixologik ishlarni olib borish, tajribasiz haydovchilarning tez va samarali moslashishiga hissa qo‘shish, yo‘l harakati qatnashchilarining xatti-harakatlarining mumkin bo‘lgan psixofiziologik xususiyatlarini, ularning yo‘l harakatidagi namoyon bo‘lishini va shunga mos ravishda boshqa ishtirokchilarning xatti-harakatlariga javoblarni bilish. Shu bilan birga, o‘quv davrida amaliy haydash soatlari sonini ko‘paytirish kerak. Shunday qilib, yo‘l foydalanuvchilari sifatida haydovchilar madaniyati darajasini oshirish muammosi uni hal qilishda kompleks yondashuvni talab qiladi. Belgilangan tartibga solish choralarini amalga oshirish agressiv haydashning yo‘l xavfsizligiga ta‘sirini kamaytiradigan harakatlar va miqdorni minimallashtirish yo‘l-transport hodisalari. Xaydovchilarni tayyorlash tizimining tarbiyaviy ishining bir qancha yunalishlari mavjud bo‘lib. Bu tizim oldida nafaqat transport vositasi xaydovchisini tayyorlash balki, oila va maktabda shakllangan irodaviy va tarbiyaviy xususiyatlarni yanada takomillashtirishdan iborat. Bularga: adolatlilik va xaqqoniylik, intizomlilik va uyushganlik, qat‘iyatlilik, jasurlik, tashabbuskorlik va x.k.

Tarbiyaning muvaffaqiyati ko‘p jixatdan gurux va avtomaktab tashkiliy xayoti, ta‘lim oluvchilarning axloqiy xatti xarakati tajribasiga bog‘liq. Bunda ta‘lim oluvchining tashabbusi va xayotiy tajribasidan foydalanish va tarbiyaning amaliyot bilan bog‘lash muxim. Tarbiyaga shaxsni uning his-tuyg‘ularini xarakterini, jismoniy rivojini, xulq-atvorini muayyan yo‘nalishda shakllantirish maqsadida kishilar bir-biriga ta‘sir ko‘rsatadigan ijtimoiy hodisa deb qarash lozim.

Tarbiya tamoyillari, tarbiya ishlarining mazmuni, tashkil etilishi va usullarini qamrab oluvchi dastlabki qoidalari xisoblanadi.

Xaydovchilarni tayyorlash tajribasiga asoslanib quyidagi tarbiya tamoyillarini ko‘rsatib aytish mumkin:

1). Ta‘lim jarayonidagi tarbiya, 2). jamoa orqali va jamoada tarbiyalash, 3). tarbiyada individual yondashuv, 4). tarbiyalanuvchi shaxsiy fazilatlariga xurmat bilan yondoshgan yuqori talablarni qo‘yish, 5). tarbiya jarayonida ijobiy tomonlarni qo‘llab quvvatlash, 6). tarbiyaviy ta‘sirlarning birligi va izchilligi.

Ta‘lim jarayonidagi tarbiya Bu tamoyil avtomaktab o‘qituvchi va instruktorlarining ta‘lim jarayoni oxirigacha doimiy ravishda tinglovchilar bilan

tarbiyaviy ishlar olib borilishi kerakligini anglatadi. Tarbiyaviy jarayonda quyidagi ommaviy tarbiya vositalaridan foydalanish kerak:

- ▶ Yo‘l xarakati qoidalari va xavfsiz xarakatlanish haqidagi suhbatlar
- ▶ Mavzuga doir seminarlar
- ▶ Mavzuga doir adabiyotlar muxokamasi
- ▶ Yo‘l xarakati xavfsizligi xizmati va avtotransport tashkilotlari xodimlari bilan uchrashuvlar tashkil etish

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Анализ перегруженных участков на улицах города Ташкента Мусулманов Кувончбек Насруллоевич, Сайдаметова Фазилат Жамоладдиновна, февраль, 2023 г.
2. Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 12-apreldagi 172-sonli Yo‘l harakati qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risidagi qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori 08.11.2022y PQ-415 Korporativ munosabatlarning huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish choratadbirlari to‘g‘risida to‘g‘risidagi qarorlari
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Atmosfera havosiga transport vositalarining salbiy ta‘sirini kamaytirish bo‘yicha qaror.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 12.07.2022 yildagi PQ-316-son 2022 — 2026-yillar davomida respublika hududida amalga oshirilishi mo‘ljallangan Xavfsiz va ravon yo‘l umummilliy dasturi
6. Shahar yo‘llarida harakat xavfsizligini tashkil etish. Darslik. Q.X. Azizov
7. N. F. Muhitdinov, G. K. Nurmuhammedov, R. N. Dimitov Yo‘l harakati qoidalariga sharhlar Toshknet - 2005
8. Azizov K. X, Darobov M., Sayfuddinova R. N. obospechenie bezaposnisti
9. <https://lex.uz/docs/-595388> 10. <https://pdd-uzbeki.narod.ru/stop.h>
10. Анализ Методов повышения безопасности движения на нерегулируемых перекрестках крупных городов (на примере города томска) Пушкарева Г.В., Халтурин Д.Д., 2023.